חינוך לחיים

פרשת לך לך

הגמרא בסנהדרין מספרת כי לאנשי סדום היתה שיטה ייחודית, אכזרית מאוד, בה קיימו את 'מצוות' הכנסת אורחים. היו להם מיטות באורך קבוע, וכל אורח היה חייב להיות 'מתאים' למיטתו. אם האורח היה גבוה מידי, היו קוצצים את רגליו כדי להתאימן לאורך המיטה. ואם היה נמוך מדי, היו מותחים אותו כדי 'להתאים את גובהו' לאורך המיטה. אומר ר' יעקב קמינצקי שאותו דבר בחינוך התלמידים!! צריך לזכור תמיד! 'לא לייצר מיטת סדום'!! ומסביר כי 'מיטת סדום' בימינו זהו הנוהג האכזרי לדרוש מכל תלמיד להיות כמו כולם! בדיוק כפי שאיננו יכולים לצפות שכל ילד ייעשה עורך דין, שכן לא כל אחד מתאים לכך, כך גם איננו יכולים לצפות מכל בחור ישבה או תלמיד להיות מושלם בכל התחומים.

'מיטת סדום' – 'חנוך לנער על פי דרכו' – כדי להצליח בחינוך צריך לבדוק תחילה מהי הדרך המתאימה ביותר לכל ילד וילד, בהתאם להתפתחותו הפיזית, הנפשית והרוחנית.

כולנו יודעים ששיח בננות ועץ תפוחים זקוקים כל אחד לטיפול שונה. אם נעניק לשיח הבננות את אותו טיפול כמו לעץ התפוחים – במקרה הטוב, השיח לא יפרח, אך יתכן מאוד ששניהם לא יצמיחו פירות. כך גם בכל הנוגע לחינוך התלמידים! מחובתנו לנסות ללמוד את אופיו האינדיבידואלי של כל ילד, ולקחת זאת בחשבון כשאנו נגשים לקבל החלטות חינוכיות. ילד פעלתן לא יכול להפוך טבעו לכזה שיושב וקורא עשרים שעות ביום! אם נאלץ ילד כזה לשבת הרבה זמן, אנחנו עלולים להזיק לו! יתר על כן, גם אם נצליח לרסן את מרצו של הילד בטווח הקצר, שליטה זו הינה חיצונית בלבד. בתוך תוכו, הילד לא השתנה. וכך, כאשר יגדל, יעשה כל כדי לברוח מהשפעתנו. הנטייה הטבעית שלו תשוב ותתגלה, והא ישקע בה ללא מעצורים, כשהוא מתנהג בצורה נטולת רסן, וייטוש את החינוך שניסינו לכפות עליו.

ואם הזכרנו את מעללי אנשי סדום נוסיף אזהרה לא ליפול ל'מלכודת דבש' – שזה הרצון להביא את הילדים להשיג את מה שהם עצמם לא השיגו. שלפעמים ההורה עצמו לא הצליח להשיג את המעמד עליו חלם בצעירותו, ואז הוא מנסה לממש את חלומותיו דרך ילדיו. בתת המודע שלו הוא מחליט: הילד שלי ישיג את מה שאני עצמי לא הצלחתי להשיג. על ההורים להבין שלכל ילד יש תכונות אופי ייחודיות לו וכישרונות ייחודים, אותם הוא יכו לממש בהצלחה רבה בתחומים אחרים. הילד יכול אפילו לצאת לדרך חדשה משלו, ואף לחוות הצלחה אמיתית, ועדיין ההורה ינסה לדכא את נטיותיו המולדות של ילדו, ברצותו לכוון אותו לדרך אותה טווה עבורו. בכך ההורה 'חונק' את ילדו מבחינה רוחנית, והילד נקרע בין הרצון לפעול לפי נטייתו האישית, לבין הרצון לרצות את הוריו. זהו מתכון בדוק לאסון ולכשלון.

כך אמר ר' חיים לאחד מתלמידיו: 'בני, אין רצוני שתחשוב כפי שאני חושב, ותבין כפי שאני מבין, מבקש אני כי תחשוב ותבין – כפי שאתה יכול וצריך לחשוב ולהבין. וכן ידוע הסיפור על הרוגאטשובע'ר שבהיותו ילד קט היה שובב גדול ולפעמים התקשה לשבת במקום אחד וללמוד, פעם אחד הוא טיפס על עץ בזמן שהמלמד היה באמצע סוגיא בגמ', אבל המלמד לא כעס עליו כלל, הוא פשוט לקח את כיסאו והעמידו מתחת לעץ והמשיך ללמדו מבעד לענפים... ותמיד אמר ה'רוגאטשובר' 'אלמלא חוכמתו של המלמד – לא היה יוצא ממני כלום!

ואולי השיטה היא כמו שאברהם אומר לשרה בפרשתינו 'הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך' מתרגם יונתן בן עוזיאל 'עבידי לה כדתקין בעיניכי' – ניתן לבאר שאברהם אבינו אומר לשרה, שבמידה ואינה מרוצה מהגר ומייחסה אליה, 'עשי לה כפי שמתוקן בעינייך' – תוכלי לגרום לה לתקן את מעשיה ולהשתנות, בכך שתסתכלי עליה בעין חיובית!! כפי שרבי נחמן מרחיב אודות יסוד זה ואומר, שביכולתינו לחולל שינוי בחברנו או תלמידנו אם נחפש בו 'נקודה טובה' , וכאשר נמצא כזו נתמקד בה בכל מאודנו, עד שיתגלה ויתחזק הטוב שבו!

'מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה' – חמה היא המשפיע ולבנה היא המקבל. אסור לרב המשפיע לראות פגם בתלמידו המקבל, שאז אין לו סיכוי להצלחה (נתיבות שלום) בעצם זה משל לרב ותלמיד – כשם שהחמה משפיעה מאורה על הלבנה ולעולם איה רואה את הצד החשוך והפגום שבה, כך אסור גם למחנך לראות פגם בתלמידיו, כי אם יביט עליו בעין רעה לעולם לא יצליח לחנכו ולהאיר לו מאורה של תורה.. וכמו שהשמש יכולה להאיר רק את החלק של הלבנה הפונה אליה, אותו היא 'רואה' ואין ביכולה להאיר את החלקים האחרים, המוסתרים ממנה. אותו דבר שהמחנך או ההורה יכולים להאיר בהשפעתם רק את אותם חלקים בתלמיד בהם אינם רואים פגם. המחנך יכול להשפיע רק כל עוד הוא רואה בתלמיד את הטוב שבו.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת לך לך

עשי לך כטוב בעיניך - מתרגם יונתן בן עוזיאל 'עבידי לה כדתקין בעיניכי'. ניתן לבאר שאברהם אבינו אומר לשרה, שבמידה ואינה מרוצה מהגר ומייחסה אליה, 'עשי לה כפי שמתוקן בעייניך' – תוכלי לגרום לה לתקן את מעשיה ולהשתנות, בכך שתסתכלי עליה בעין חיובית.
וזה יסודו של רבי נחמן מברסלב שביכולתנו לחולל שינוי בחברנו אם נחפש בו 'נקודה טובה' וכאשר נמצא כזו נתמקד בה בכל מאודנו עד שיתגלה ויתחזק הטוב שבו.

הורים ומחנכים חייבים להכיר בכוח ההשפעה שיש להם על הילדים שבאחריותם, ופשוט לחפש ולהתמקד בצדדים החיוביים שבכל אחד מהם. הדבר נכון במיוחד כאשר ילד מודע לדעתו החיובית של המבוגר עליו. אך גם אם אינו מודע לה, הוא יושפע לטובה מדעתם החיובית של מחנכיו עליו. להורים ולמחנכים יש את הכח לחולל שינוי בליבותיהם ובמחשבותיהם של חניכיהם, בעצם כך שייתנו עליהם את עינם לטובה. עליהם לחזור ולשנן לעצמם שוב ושוב: 'הוא ילד טוב' 'הוא ילד מיוחד' כי רק כך יתאפשר לילד להשתנות לטובה.

בעל הנתיבות שלום מסביר כך את מאמר חז'ל 'מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה' שזה משל לרב ותלמידיו: כשם שהחמה משפיעה מאורה על הלבנה ולעולם אינה רואה את הצד החשוך והפגום שבה, כך אסור למחנך לראות פגם בתלמידו, כי אם יביט עליו בעין רעה לעולם לא יצליח לחנכו ולהאיר לו מאורה של התורה. שהרי אורה של הלבנה מגיע מהשמש ולכן הלבנה נראית לעיתים גדולה ולעיתים קטנה, לפי הזווית בה היא ממוקמת ביחס לשמש, השמש יכולה להאיר רק את החלק של הלבנה הפונה אליה, אותו היא 'רואה' ואין ביכולתה להאיר את החלקים האחרים, המוסתרים ממנה. ואם נדמה לרב ותלמיד, הרי שהמחנך, הורה יכולים להאיר בהשפעתם רק את אותם חלקים בתלמיד בהם אינם רואים פגם. המחנך יכול להשפיע רק כל עוד הוא רואה בתלמיד את הטוב שבו, אך אם הוא רואה בו רע לא יוכל להשפיע עליו לטובה.

כי תמיד צריך לזכור את ההבטחה שנתן הקב'ה לאברהם אבינו בפרשתינו 'אנוכי מגן לך' – פעל אברהם בזה לדורי דורות שגם אם יהיו באמת מורחקים עם כל זה, ישאר פנימיות האהבה מהשם יתברך לישראל וממילא יהיה גם בלב ישראל כן, שהפנימיות ישאר באהבת השם יתברך – רק מוסתר. וזה מה שה' אומר לאברהם 'אנוכי מגן לך' שיש נקודה בלב כל איש ישראל שה' מגן שלא יאבד אותה.
צריך לזכור תמיד 'אל גינת אגוז ירדתי' כל יהודי נמשל לאגוז – כשם שפרי האגוז נותר נקי ושלם גם שמשליכים אותו לתוך הבוץ , כך צריך להסתכל על כל תלמיד, נשאר ביופיו ובשלמותו, גם אחרי שעובר עליו קשיים וגלויות שונות... הקליפה תפקידה לשמור עליו מכל בוץ ורפש הדוחים ביותר שלא יצליחו לפגום בפרי האכיל שבפנים, וגם אם התלכלך ניתן לשטוף את הלכלוך... לפצח את הקליפה... ולהגיע פרי המשובח!!!

'ועוד מעט ואין רשע' מסביר הנתיבות שלום, שבכל רשע שבישראל יש 'עוד מעט' בו אינו רשע!! אם נחפש קצת יותר לעומק את הצדדים הטובים שבו, מבעד להתנהגות החיצונית, מגלה 'ואין רשע' – נמצא את המקום החבוי בתוכו פנימה , בו הוא טהור וזך.

ונלמד מאברהם שלעולם לא ויתר והתפלל על ישמעאל שיהא לו יראת שמיים ויחזור בתשובה 'לו ישמעאל יחיה לפניך' – יחיה ביראתך, ואכן תפילתו נתקבלה שאומנם לא זכה לחיות בצדקות, אך עשה תשובה לפני מותו ומאז, הוא לומד תור עם אברהם אבינו בגן עדן. כי דמעות ותפילות של ההורים לעולם לא הולכים לאיבוד ובהגיע הזמן נושאות פרי

וביותר נלמד מהפס' 'ויקח אברהם את ישמעאל בנו' אומר רש"י – להיות שישמעאל היה גדול בן י"ג שנה, לזה הוצרך לקחתו בדברים!! להתרצות לו!! מסביר האור החיים הקדוש שכאשר 'לקח' אברהם את ישמעאל ואת כל עבדיו בכדי למולם, היתה זו לקיחה בדברים. הוא שכנעם במתק לשונו שכדאי להם לקיים את רצון ה'. אברהם אבינו לא רצה ללחוץ עליהם או להכריחם לעשות את רצון ה', כי רצה שכולם יגיעו לכך מרצונם ומבחירתם!!
ועפ"ז מבאר את ההמשך בפס' 'כאשר דיבר איתו אלוקים' צריך לנו לדעת למה הוצרך לומר כאשר דבר? ואולי שיכוון לומר שאותו מעשה שלקח אותם בריצוי הוא כאשר דבר איתו אלוקים. יש פה גילוי מסעיר. שבעצם הקב"ה לימד אותו איך מחנכים!!! גם האופן בו נקט אברהם שלקחם ושכנע אותם בדרכי נועם, היה 'כאשר דיבר איתו אלוקים'. לא רק שלא מל אותם אברהם בעל כורחם, אלא, גם הדיבור הרך והשכנוע להסכים למול את עצמם היו על פי ציווי ה'.
הקב"ה העניק לאברהם שיעור בחינוך, והורה לו שלא לכפות אותם להימול ולומר להם 'כך ה' ציווה' מבלי שיהיו מעוניינים בכך, הוא ציווה עליו למשוך בדברים את לב בני ביתו, ולעורר את רצונם הפנימי לקיים את המצווה ומכאן נלמד דרך בחינוך, שאם דוחקים בילד להתנהג כראוי , גם אם יעשה את המעשה הנכון אלף פעמים, עדיין נכשלנו במשימה – עלינו לפתח בקרבו את 'שריר' הבחירה בטוב, כדי שיבחר בטוב רק מתוך רצון עצמי לעשות את הדבר הנכון!

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com